

כוון התפילה על פי נתיבי עם

שולחן ערוך אורח חיים סימן ק"ן

ס"ה. אין פותחין פתח בית הכנסת אלא כנגד הצד שמתפללים בו באותה העיר, שאם מתפללים למערב, יפתחוהו למזרח, כדי שישתחוו מן הפתח כנגד הארון שהוא ברוח שמתפללין נגדו.

נתיבי עם

הרב נתיבי עם מקדיש כמעט 3 עמודים בכדי לבאר את עניין כוון העמידה בעת התפילה. כל הדיון מובא כתשובה לשאלה שנשלחה מרבה של קהילת איסטנבול יע"א.

השאלה שנשאלה

כיצד לנהוג בבית כנסת שנהרס בו הקיר המזרחי והוכרחו לתת את ארון הקודש בצד מערב לצד פתח בית הכנסת. ונחלקו בדעותיהם האם להמשיך ולהתפלל לצד מזרח = צד ארץ ישראל, כפי שהיה לפני הזזת הארון מהקיר המזרחי או שמא עדיף להתפלל למערב ולא יהיו עם אחוריהם אל היכל ה'. (כנאמר בתוכחת יחזקאל)

תשובת הרב מפורטת ומנומקת ומתחילה במקורות ההלכה:

מקור ראשון הוא ברייתא במסכת ברכות (דף ל) "היה עומד בחוצה לארץ – יכוין לבו כנגד א"י, שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם (מל"א, ח מ"ד), ... , היה עומד בירושלים – יכוין את לבו כנגד בית המקדש שנאמר והתפללו אל הבית הזה (דה"ב, ול"ב)...." וכך נפסקה ההלכה ברמב"ם ובשולחן ערוך סימן צ"ד.

כנגד זאת הרב מזכיר את הדעות השונות שלא נפסקו הלכה כמותן המופיעות במסכת בבא בתרא (כה ע"א, ע"ב) ששם חולקים בזה גם תנאים וגם אמוראים. הרב עושה זאת בכדי להביא את סברות החכמים אשר כפי שייראה בהמשך מתחשבים בהן הפוסקים הלכה למעשה. הרב מביא את הדעות השונות: דעת רבי עקיבא שדבריו במשנה בראש הסוגיה – "רבי עקיבא אומר לכל רוח הוא עושה (בורסקי) חוץ ממערבה" ששכינה במערב, ואגב כך מודיע לנו שיש להתפלל עם פניו למערב. דעת רבי יהושע בן לוי להתפלל בעיקר (הגוף) למערב ולצדד¹ לדרום (ראה רש"י במקום) משום שכידוע מחכים. דעת רבי אושעיא ורבי ישמעאל: שכינה בכל מקום, ולכן יתפלל לכל מקום, רב ששת סבר יתפלל לכל מקום חוץ מן המזרח שלא ייראה כמנהג המינים, ורבי חנינא סובר (כמו הברייתא בברכות) שיתפלל דוקא לצד ארץ ישראל. בסברתו הבהירה מסביר הרב למה נפסקה ההלכה דוקא כר' חנינא אף שהוא דעת יחיד (ראה נתיבי עם דף צ"ט – ק במהדורה האחרונה). נתיבי עם מסכם את ההלכה כמרן והרמ"א שהובאו בסימן צ"ד (סעיף ב) כך: סברת מרן לכתחילה יעשה כדברי רש"י המוסברים על ידי הבית יוסף כעיקרו (=מגמת גופו) למזרח ופניו מצודדים לדרום, ואילו ציבור שנהגו כבר להתפלל לצד דרום צריכים להטות פניהם לצד מזרח.

התשובה לשאלה

וכך, מסקנת תשובת הרב היתה: עדיפות א, אם אפשר להזיז את ההיכל לצד דרום ו צפון, ואז ימשיכו להתפלל למזרח כמקודם: וכך גם מתפללים לארץ ישראל, וגם ההיכל בצד ולא מאחור. ויתרון נוסף לענ"ד שאין צורך בצידוד שזו עמידה לא נוחה. עדיפות ב. אם אי אפשר להזיז את ההיכל, יתפללו דרומה כסברת הרמ"א והסמ"ג, ויצודדו פניהם למזרח, כפי המנהג שהיה בימי רבינו יצחק אבוהב, כמובא בבית יוסף (צ"ד, ב). ואכן תשובת הרב התקבלה על ידי קהילת קושטא וכך הועד שנהגו.

כלפי ההיכל או כלפי ארץ ישראל מה עדיף

בהמשך, מסכם לנו הרב למען הסר ספק: אמנם בסעיף צ"ד למדנו את ההלכה שיש להתפלל לכיוון ארץ ישראל (וירושלים), לעומת זה בסעיף ק"נ המסקנה היא להתפלל לכיוון ההיכל, ואם כן כאשר הצדדים לא זהים (וגם לא מנוגדים כבקהילת קושטא) מה יהא אפוא עלינו לעשות? אומר הרב להעדיף את כוון ארץ

¹ לצודד/ לצדד = הגוף בכיוון אחד אך הפנים מצודדים ימינה או שמאלה, פעולה שמכיר כל שריונר.

ישראל, משום שזה דין התלמוד בסוגיה הדנה בנושא במקומו. וכך נהגו בירושלים כאשר ההיכל בניצב לכוון המזרח, מתפללים למזרח.²

חריגה מהציבור

מה על היחיד לעשות כאשר הוא מבחין שספסלי בית הכנסת וכן כל הקהל מתפללים לכוון שאינו נכון? למשל נוטה ב 90 מעלות מכוון ירושלים. מצד אחד צריך להתפלל לכוון הנכון, מאידך, לדעת המשנה ברורה (סימן צ"ד, ס"ק י"ב) "לא יהא חלוק בעמידתו מן הציבור", לכן, לענ"ד אם אינני טועה³ ניתן להפעיל כאן את שיטת הציוד, ולצדד עם פניו לכוון ארץ ישראל וירושלים בשעה שגופו נמצא בעיקרו עם הציבור. בוודאי שניתן לעשות כך בתפילת י"ח של שחרית כאשר מעוטפים בטלית ולא ניתן להבחין לאן נוטות פניו של המתפלל.

הכוונה לבנית בית הכנסת במערב אירופה כך שיהיה מכוון לארץ ישראל

אומר משנה ברורה (צ"ד ס"ק י"א): "דבמדינותינו שאין אנו יושבים במערבה של ארץ ישראל מכוון, רק נוטה גם כן לצפון, שיעמידו כותל (כותל המזרח) בית הכנסת נוטה קצת לצד מזרחית דרומית של העולם שזו תעמוד מכוון כנגד ארץ ישראל ובית המקדש וקודש הקודשים." ובביאור הלכה מביא את שיטת הלבוש (רבי מרדכי יפה שחי בפראג ובפולין לפני 450 שנה) לקביעת כוון בית הכנסת. דבריו של הלבוש התקבלו על ידי כל האחרונים כעדות המשנה ברורה.

וזהו תורף דבריו:

כידוע תקופת ניסן ותקופת תשרי אלו הם ימי השוויון שאז השמש זורחת בדיוק במזרח ושוקעת בדיוק במערב (זהו אמצעי שיכול להיות יותר מדויק ממצפן מגנטי). ביום תקופה כזה, אם נניח שבצד מזרח של בית הכנסת יש חלון. נסובב את בית הכנסת כך שהקיר המזרחי יזוז דרומה והקיר המערבי צפונה. אם כך אמנם בשעת הזריחה אור השמש הראשון המגיע בדיוק ממזרח לא יפגע באמצע בקיר המערבי אלא הרחק דרומה לו. אבל לאחר חצי שעה או שעה (אם אינני טועה כשהשמש תיסוב בין 7.5 ל 15 מעלות דרומה) אור השמש יפגע בדיוק באמצע הקיר המערבי. ואז כלשונו "בית כנסת כזו ודאי היא עומדת ממש באלו הארצות נגד ירושלים. ראה תרשים 1.

הערה: ייתכן שבתקופתו (המאה ה 16 למנינם) לא היתה מפת אירופה והמזרח התיכון נהירה כל צרכה לציבור הרחב, ואלם לפי חשבון פשוט של זווית זו (ניקח 15 מעלות) משמעותה טנגנס = יחס בין מרחק צפון דרום למרחק מערב הינו 0.26, כלומר הנטייה מאד מאד מזרחית ומעט דרומית, ואילו לפי המפות נראה שבמבט מפראג ובוודאי מפולין ישראל נמצאת ביחס שהוא יותר דרומי מאשר מזרחי (טנגנס גדול מ 1). כך בתי כנסיות הללו הגם שהם די מוכוונים לארץ, עדיין אין זה הכוון מדויק ביותר.⁴

מכיר שהנטייה לדרום חשובה לצורך 3 סיבות שנמנו לעיל:

1. בכדי להיות בכוון ארץ ישראל - לפי הלבוש ואחרונים
2. על מנת להדרים ולהחכים - כסברת ריב"ל. נוסף, שהמשנה ברורה מייעץ לקבוע את כסא הרב משמאל להיכל כך שבהתפללו לכוון ההיכל הוא יתפלל דרומה ויחכים.
3. לא לנהוג שיטת המינים המתפללים ישירות מזרחה – כדברי רב ששת

² הרב מזכיר גם את דעת הזהר שלא להתפלל לצד מערב. שאלה לאחינו ה"מזרחיים": האם בבתי כנסת במעלה אדומים / כפר אדומים/ מצפה יריחו וכו' מתחשבים בדעה הזו? לפחות בתקופת חז"ל לא התחשבו בה כפי שרואים במצדה.

³ השם יצילנו משגיאות

⁴ ובוודאי שבתי כנסת בשיטת הלבוש הרבה יותר מכוונים מלא מעט בתי כנסת בארץ ולפחות כאן בפתח תקוה שכוון הספסלים וההיכל נקבע כנראה שרירותית או על ידי ארכיטקט רשלין שגורם להכשלת ציבור שלם להתפלל שלא כהלכה.

תרשים 1: כוון בית הכנסת על פי ר' מרדכי יפה - הלבוש

פראג - פולין

